

**BREU NOTA SOBRE UN FONDS
DOCUMENTAL D'EXCEPCIÓ**

**LA COL·LECCIÓ
FOTOGRAFICA DE TEMES
CASTELLONENCs DE
L'INSTITUT AMATLLER
D'ART HISPÀNIC (FOTO
ARXIU MÀS)**

Per Eugeni Díaz Manteca

El fundador de l'Arxiu Más, Adolf Más i Ginestà. Foto Pau Audouard

*Adolf Más i Pelai Más, el seu fill i continuador en la tasca fotogràfica de l'Arxiu.
Foto Pau Audouard*

Per qualsevol persona mitjanament preocupada pels temes que fan referència a la cultura de les nostres terres, el nom de Foto Arxiu Más, li resulta d'una familiaritat gairebé total. Un gran nombre de publicacions relacionades amb l'urbanisme, l'art, la història, l'etnologia, la geografia humana, etc. han estat emprant reiteradament els documents -perquè això són les fotografies i no altra cosa- acurats en el fons d'aquesta casa (avui dipositat a l'Institut Amatller d'Art Hispànic), i que tan benemèrit servei han prestat a la investigació i al coneixement sobre els nostres pobles i les seues gents.

Algunes notes sobre l'Arxiu Más*

Fou fundat per Adolf Más i Ginestà (Solsona, 1961- Barcelona, 1936), fill d'un notari i germà d'un eclesiàstic que tenien una gran biblioteca, a través de la qual el jove Más començà a interessar-se per les manifestacions artístiques, amb especial dedicació a la fotografia, a la qual hauria de dedicar els seus estudis i la seua activitat professional.

Adolf Más era un assidu a "Els Quatre Gats", el local barceloní que acollia els artistes més vanguar-

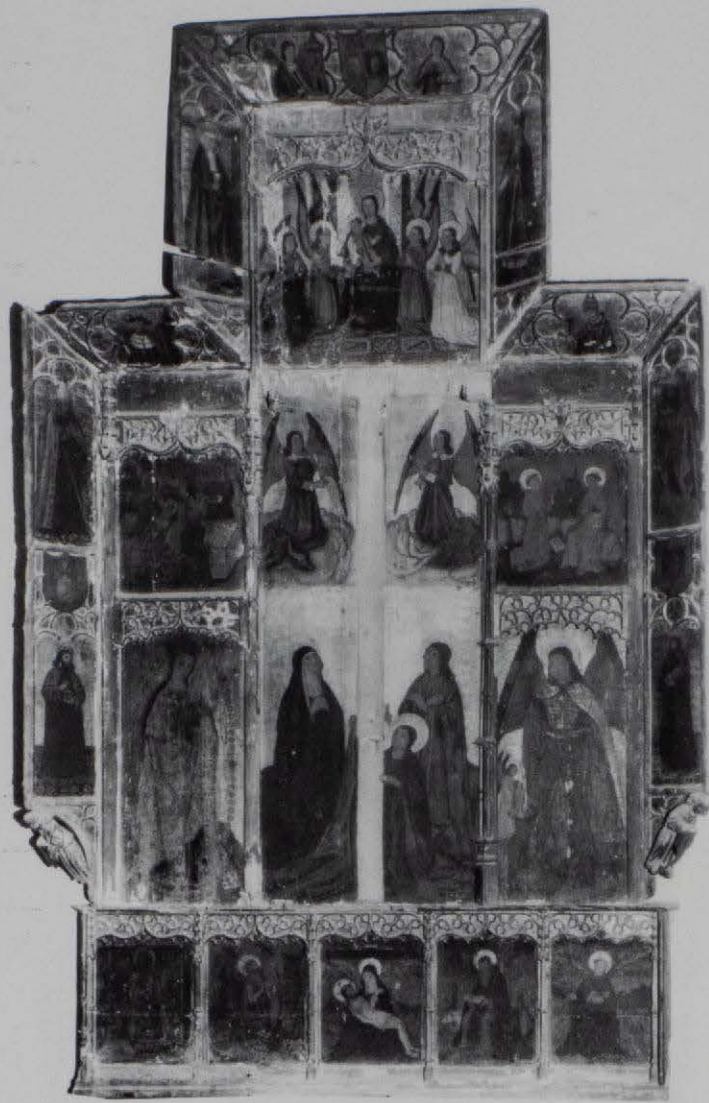
distes del moment, a més de ser amic personal de la major part dels creadors catalans de la seua època (Borrell, Casas, Rusinyol, Nonell, Raurich...) així com de l'arquitecte Puig i Cadafal, qui l'orientaria en l'organització de l'arxiu fotogràfic que Más havia començat a reunir i que anava creixent continuadament.

El primer local on Adolf Más ubicà la col·lecció fou una casa del carrer de Còrsega, d'on passaria al carrer de Rosselló. Cap l'any 1925 s'instal·là al carrer de la Freneria, al bell mig del barri gòtic de Barcelona, molt prop de la catedral, on va restar prestant el seu impagable servei fins l'any 1998. Fou aleshores quan els materials fotogràfics reunits passaren a la seu de l'Institut Amatller, fototeca d'art hispànic, fundada l'any 1940 per Teresa Amatller (sempre recolzada per l'assessorament de l'historiador de l'art, Josep Gudiol Ricart).

L'Institut d'Estudis Catalans, sota l'impuls de la Mancomunitat de Catalunya, li encarregà una campanya destinada a fotografiar monuments i peces arqueològiques, elements artístics del romànic i gòtic catalans, així com diferents aspectes del món

Castelló. Església de la Sang, enderrocada l'any 1936. Foto Arxiu Más, any 1919.

Nules. Retaule d'escola valenciana del S. XV desaparegut durant la guerra Civil de 1936-39. Foto Arxiu Más, 1932.

rural. Al fons d'aquest encàrrec hi era l'interés de la Mancomunitat per conscienciar els catalans sobre la necessitat de recuperar part del malmès patrimoni historicoartístic del Principat, i per a dur endavant aquesta tasca calia fonamentalment comptar amb un fons d'imatges.

Però, la feina dels Más es va projectar molt més enllà dels estrictes límits de Catalunya. En els tres períodes en els quals es divideix la història de la seua primera etapa (1900-1936), es realitzaren diferents campanyes a Galícia, Astúries, Castella, Andalússia, País Valencià, etc. orientades per l'hispanista Dr. Walter Cook, membre de l'Institut of Fine Arts, de Nova York.

Amb posterioritat a l'any 1941, Josep Gudiol va dirigir les campanyes fotogràfiques i foren aprofitats els fons resultants d'aquestes per il·lustrar treballs tan importants com el Catàleg Monumental de Barcelona, les monografies sobre els pintors Lluís Borrassà o Jaume Huguet, gran part de l'obra de Goya o les Guies Artístiques Aries, entre altres molts, sempre tenint com a fotògrafs a Pelai Más i Ramon Calvet. També d'aquesta dècada són els reportatges sobre el Museu Arqueològic Nacional, el Museu del Prado, el de l'Acadèmia de Belles Arts de San Fernando, Monestir de l'Escorial i el de les ciutats de Còrdova i Granada, assessorats en aquest darrer treball pel prestigiós catedràtic universitari Dr. Manuel Gómez Moreno.

En anys següents foren Madrid, Palència, Jaén, Cáceres, Valladolid y Soria les ciutats triades per dur endavant les noves campanyes destinades a fotografiar en el seu conjunt el patrimoni historicoartístic.

Entre 1960 i 1990 es completaren els fons sobre pintura dels segles XVIII i XIX, es fotografià el corpus de pintures murals del bisbat de Jaca, les peces de la gran Exposició d'Art Romànic i l'obra completa del Greco, Goya, Zurbarán i Velázquez. Finalment, a la dècada 1990-2000 s'inicià l'Inventari de Bens Mobles de l'Església, a Catalunya.

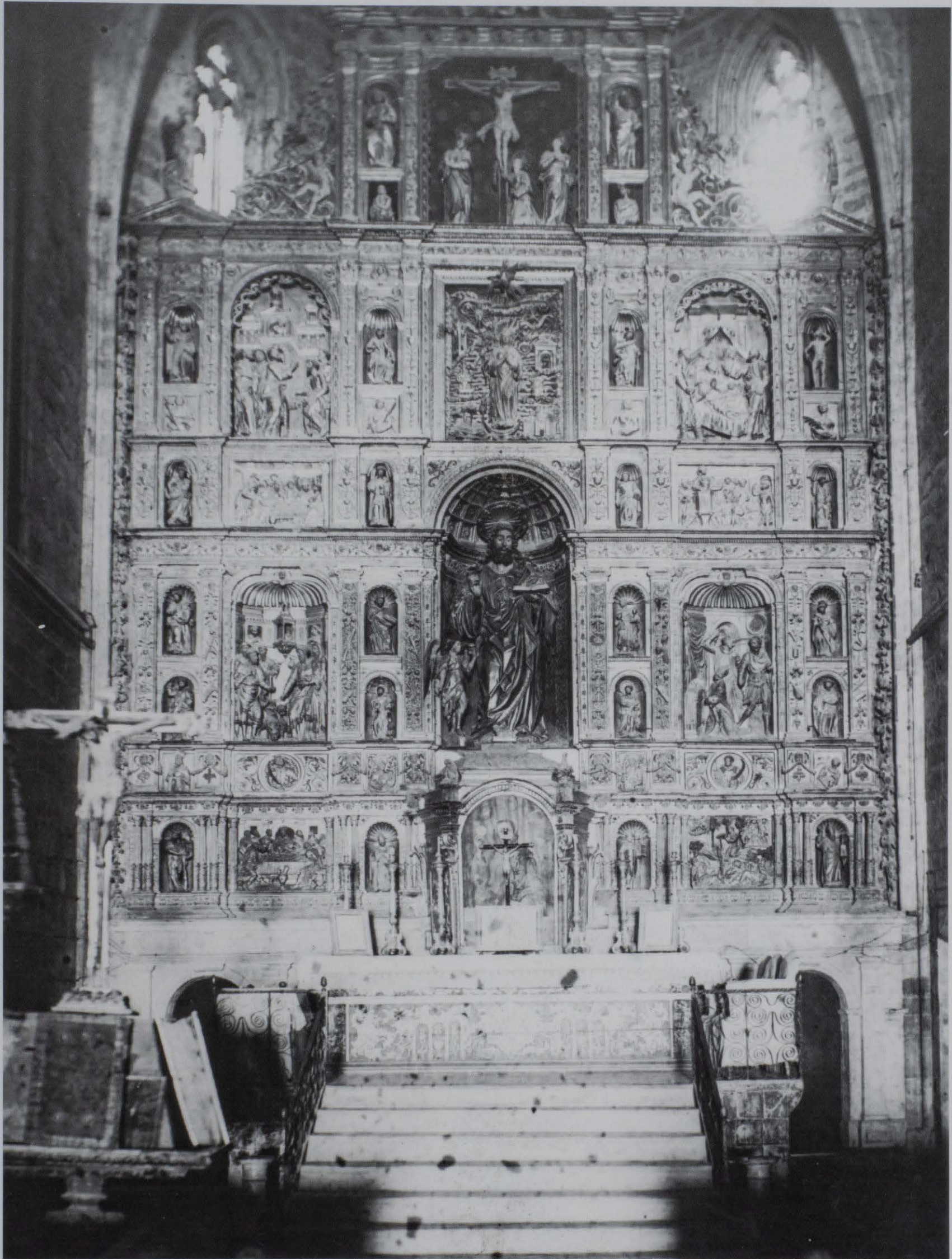
Foto Arxiu Más i les terres castellonenques

La relació entre la casa Más (sobre tot a partir del moment en el qual el fill d'Adolf, Pelai, es féu càrrec de les campanyes) amb Castelló començà a partir de 1918, quan s'inicià la tasca de fotografiar tots aquells elements patrimonials considerats d'interés a la província, tal i com ja s'havia fet a Galícia i Astúries.

Foren quasi dos anys d'intensa activitat i molt poques coses d'interés restaren fora de la càmera dels Más, incloses visites a pobles molt petits, perduts a l'interior castellonenc, precisament en un moment en el que les comunicacions eren força complicades. Naturalment, foren els centres on més patrimoni existia, com era el cas de Morella, Sant Mateu, Sogorb o Castelló, on més es va projectar la tasca de Pelai

Nules. Portal de la muralla, avui inexistent. Foto Arxiu Más, any 1919.

Fotografia del retaule renaixentista de l'església parroquial de Sant Mateu, obra de Pere Dorpa, desaparegut durant la guerra civil de 1936-39. Foto Arxiu Más, any 1918.

Brocal del pou situat al pati de la fàbrica de pisa fina del comte d'Aranda, a l'Alcora. Al'enderrocar la fàbrica el pintor Porcar comprà el brocal i després el va vendre a la Diputació. Fou col·locat al claustre de la Casa Beneficència. Foto Arxiu Más (any 1918)

Más. Prop de tres mil fotografies es van fer entre 1918 i 1919, d'una qualitat extraordinària, fixades en aquells suports negatius de vidre, que tanta fidelitat i contrastes donen a les còpies.

Pel que fa al fons d'eixos quasi tres mil negatius relatius a la província de Castelló, gosariem classificar-los en uns grans blocs per enquadrar-hi els temes fotografiats per Más. El d'arquitectura i urbanisme, amb edificis, façanes i portalades, detalls escultòrics d'aquestes, en especial aquells de les grans esglésies

com la basílica de Santa Maria de Morella, la catedral sogorbina, l'església gòtica de Santa Maria a Castelló, les parroquials de Vila-real, Benicarló o Vinaròs, amén de moltes construccions civils, palaus i cases nobiliàries d'esplèndides arquitectures, tan abundants als pobles de l'interior castellanenc.

Altre grup d'entitat el constituïria el referit als bens artístics de tipus moble: retaules complets, taules soltes, llenços.. Una part important d'aquestes peces foren destruïdes durant la guerra civil, per la

qual raó gaudeixen de major importància aquests testimonis fotogràfics conservats, que de vegades han estat emprats a l'hora de restaurar per poder efectuar reintegracions de parts malmeses, reproduir alguna obra, o fins i tot per identificar i recuperar alguna peça perduda (com féu el catedràtic Dr.A. José Pitarch amb les polseres del retaule de Catí, que va localitzar als magatzems del Museu del Prado)

Les innombrables peces d'orfebreria (per sort se salvaren quasi totes elles de la tragèdia de 1936) també foren fotografiades, amb proliferació de detalls. Tanmateix les creus de terme, els peirons o prigons, foren objectiu de les càmeres de la Casa Más: la col·lecció d'aquests testimonis, avui que tot just si resten algunes de les creus originals, és una font fonamental per l'estudi de l'escultura medieval i renaixentista a les nostres comarques, sobre tot si es pensa en la quantitat de peirons que hi havia, abans de 1936, a la nostra zona.

Junt amb aquests grups també trobem una gran quantitat d'imatgeria religiosa, casulles, capes pluvials i resta d'ornaments, ceràmiques, tant peces soltes com de retaules de taulellets, dibuixos, escuts nobiliaris, peces arqueològiques i pintures rupestres, calvaris, teixits i brodats, etc., fins i tot de col·leccions particulars, que completarien aquesta part tan important del fons de l'Arxiu Más.

Als anys vuitanta, la nostra Diputació, a proposta de l'Arxiu-Biblioteca, va adquirir la col·lecció completa dels fons de l'Arxiu Más que feien referència a la província de Castelló; el seu número, com abans senyalavem, s'apropa a les tres mil fotografies i des d'aleshores estan a disposició de l'usuari públic o institucions que les sol·liciten per a la seua consulta, tot i que el dret d'imatge, és a dir, l'autorització per la seua reproducció, correspon a l'Institut Amatller d'Art Hispànic, al recer de la Llei de la Propietat Intel·lectual.

Pagaria la pena realitzar l'esforç de reunir tots aquests testimonis gràfics en una publicació, perquè la informació que contenen pogués arribar a un major número d'interessats. S'arrodonaria així una tasca iniciada per la Diputació castel·lenca en adquirir tota aquesta valuosa informació.

• • •

* Tenim un deute d'agraïment amb el personal de l'Arxiu Más, que ens ha proporcionat una valuosa informació sobre la història de la casa i que ens ha resultat de tanta utilitat per poder enllestir aquestes línies que ara veuen la llum.

*Benassal. Prigó del camí d'Ares o del saulonar. S. XVII.
Desaparegué durant la guerra civil de 1936-39. Foto Arxiu Más, any 1918.*